

УДК 8 С (тад)
ББК 83

**«ЭХЁНОМА» –
ПАЁМЕ АЗ ЭҶӢИ
ТОЗАИ МИЛЛАТ** *Раҳимова Ҳуснигул,
унвонҷӯи кафедраи адабиёти тоҷики Донишгоҳи
давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ
(Тоҷикистон, Кӯлоб)*

**«ЭХЁНОМА» –
ПОСЛАНИЕ О
ВОЗРОЖДЕНИИ НАЦИИ** *Раҳимова Ҳуснигул,
соискатель кафедры таджикской литературы
Кулябского государственного университета им.
Абуабдуллоха Рудаки (Таджикистан, Куляб)*

**“EKHYONOMA”
AS A MESSAGE ON
NATION’S REVIVAL** *Rakhimova Husnighul,
claimant for candidate’s scientific degree of the Tajik
language department under Kulob State University
named after Abuabdullo Rudaki (Tajikistan, Kulob)*

Ключевые слова: современная таджикская литература, творчество Хакназара Гоуба, поэма «Эхёнома» («Книга возрождения»), монгольское нашествие, таджикский народ, борьба с завоевателями

В работе дан анализ исторической поэмы народного поэта Таджикистана Хакназара Гоуба «Возрождение». Поэма посвящена героической борьбе таджикского народа под руководством Тимурмалика против монгольских захватчиков. Особое внимание поэт уделяет персонажам произведения, особенно образу её главного героя Тимурмалика. Поэтом подчеркнута тесная связь Тимурмалика с простым народом, защищавшим Ходжент от врагов. Отмечено, что поэма отличается ясностью стиля, высокой художественностью, лапидарностью описаний. Исследователем особо отмечается духовная победа героя, борьбу которого за освобождение Родины продолжают его потомки. В исследовании осуществлён подробный анализ образа главного героя, сформулированы сущность и содержание поэмы и определено её место как в творчестве поэта, так и в современной таджикской поэзии. Выявлены художественные особенности произведения, охарактеризованы язык и стиль поэмы.

Key words: modern Tajik Literature, Khaknazar Goib’s creation, Mongolian invasion, the Tajik people, struggle with conquerers

The article is an analysis of the remarkable historical poem “Ehhyoonoma” (“Renaissance”) written by the people’s poet of Tajikistan Goib Khaknazar. The poem is devoted to the heroic struggle of the Tajik people against Mongolian invaders, it is guided by Timurmalik. Special attention is paid by the poet to the characters of the literary production,

especially to its protagonist Timormalik. The poet stresses Timormalik's close ties with common people who defended Khujand from enemies. The author of the article notes that the poem is distinguished with clarity of style, high degree of imaginativeness, lapidation of descriptions. The researcher lays an emphasis on the hero's spiritual victory whose struggle for the liberation of the motherland is continued by the descendants. The protagonist's image is analyzed in details, essence and content of the poem are formulated, the place of the poem is determined both in the poet's creation and in modern Tajik poetry. The author elicited imaginative peculiarities and characterized language and style of the poem.

1. Аз таърихи дostonгӯии адиб ва «Эҳёнома»

«Эҳёнома» дуюмин дostonи Шоири Халқии Тоҷикистон, барандаи ҷоизаи давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ Ҳақназар Ғоиб аст.

Дostonи аввалини шоир «Ҷони ташна» унвон дорад, ки соли 1989 аз тариқи нашриёти «Ирфон», ш. Душанбе, дар китоби «Тоҷи офтоб» ба нашр расидааст. Дostonи мазкур аввалин таҷрибаи шоир дар дostonгӯист, ки ба шакли нақлӣ ё сюжетдор набуда, чун дostonи «Сурӯши Сталинград»-и устод Мӯъмин Қаноат дар шакли жаконҳои алоҳидаи шеърӣ (гуфтугӯи худ ба худи ботинӣ) ба ҳам алоқаманд навишта шуда, мазмуни умумии асар ба ин васила баён ёфтааст. Баъзе порчаҳои дoston то ин вақт (соли 1989) дар маҷаллаи бонуфузи он вақта- «Садои Шарқ» ба ҷоп расида будааст.

Аз ин рӯ дostonи «Эҳёнома»-ро банду бастҳои шеърӣ шабеҳи дostonи «Ҷони ташна» метавон иқдоми дуоми шоир дар офариниши дoston номид. Вале то офариниши ин дostonҳо Ҳақназар Ғоиб манзумаҳои чун «Қатраи офтоб», «Ҳасрати Эйнштейн», «Суруди қаҳрамон», «Афсонаи ҳафтдодарон», «Шоҳномаи умр», «Нуре аз Ҳамадон», шеърҳои бузургҳаҷме чун «Тоҷи офтоб», «Зинароҳ», «Борбад», «Хатои Фирдавсӣ», «Ситораҳо», силсилашеърҳои чун «Фарзандони офтоб», «Тахти сангин», «Аҷдодони ман», «Навои бародарӣ» ва ғайра ба таърихи расонидааст. Яъне ин ҳама кӯшишҳо заминае будааст, ки шоир сипас дostonҳои чун «Эҳёнома», «Сурӯши Хатлон», «Ҳасрати Фирдавсӣ», «Соҳаи офтобрӯз», «Ашки офтоб» ва нисбат ба дostonгунаи «Дар таҷаллийи офтоби Аллома Иқбол» иншо намояд.

«Эҳёнома» дар ин миён бо шеърӣ баланд, баъни равшану зебо, мӯъҷазии тасвир, диди тоза, сӯзиши дарунӣ бо эҳсосоти шоирона ва жаконҳои пурдарад, пурсӯзу гудоз, начвои чигарсӯзи таърихӣ аз сарнавишти Хучанд бар асари ҳучуми муғулон ва пирӯзии рӯҳи ношикасти Темурмалики Хучандӣ ва ғайра дар миёни дostonҳои шоир ҷойгоҳи хоса ва нотакрор дорад. Метавон ҳаде зад, ки таъсири ин дoston дар шеърҳои дostonҳои дигари ватандӯстонаи шоир нақши амиқ дорад.

Бино ба гуфти устод Ҳақназар «Эҳёнома»-ро бори нахуст дар шакли аввалааш устод Лоиқ хангоми сардабири маҷаллаи «Садои Шарқ» буданаш дар ин маҷалла соли 1988 ба ҷоп расонд ва соли 1989 онро устод Лоиқ бо дастгирии ҳайати эҷодии маҷалла ба нахустҷоизаи адабии ба номи Мирзо Турсунзода пешниҳод менамоянд. Устод Ҳақназар аз ин иқдоми ҷавонмардонаи дӯсташ Лоиқ он гоҳ огоҳ мешавад, ки дар рӯномаи «Адабиёт ва санъат» мақолаи тадқиқии адабиётшиноси маъруф Абдурахмон Абдуманонов бо унвони «Суруши таърих» ба ҷоп мерасад («Адабиёт ва Санъат» №42, 19 октябри соли 1989). Шоир бо ин дoston нахустбарандаи ҷоизаи адабии ба номи устод Мирзо Турсунзода мегарданд.

Асар дар нигоштаҳои тадқиқи аксар мунаққидонамон ҳамчун достони муваффақ ёдовар шудааст. Вале дар ин боб тадқиқи пураарзиши устод Абдурахмон Абдуманонов, доктори илми таърих, профессор Назирҷон Турсунов (ш. Хучанд), суҳаншиносон Салими Хатлонӣ ва Абдулхай Қаландар ба таври хоса ба назар мерасад.

Бо вучуди ин, дар боби таҳлилу тадқиқи ҳамаҷонибаи достони «Эҳёнома» то ҳанӯз асари мукаммали таҳлилию тадқиқие ба назар намерасад. Ҳол он ки достони «Эҳёнома» дар се маҷмӯаи ашъори шоир «Чашми саҳар» Душанбе: Адиб, 1989), «Эҳёнома» (Душанбе: Адиб, 1991) маҷмӯаи шеърҳои достонҳои «Зинда бо гудозишҳо» (Душанбе: Адиб, 2004) ба нашр расидааст. Дар нашри аввали достон соли 1989 дар китоби «Чашми саҳар», қисми дуҷуми достон «Охирқиссаи Ҷалолӣдини диловар» чоп нагардидааст.

Достон дар китоби «Чашми саҳар» бо ду жақони пурдард - «Пирӯзӣ» ва «Косаи навбат» ба поён мерасад. Ҳамин тариқ дар «Чашми саҳар» достони «Эҳёнома» аз 7 жақон-оғоз, «Панди Темурмалик», «Ҷилои Ватан», «Навҳаи Темурмалик бар бенишон ғойиб шудани Ҷалолӣдини диловар», «Дар шикасти Варзрӯд», «Пирӯзӣ» ва «Косаи навбат» иборат мебошад. Ба нигоҳи мо, достон бояд аз 8 жақон иборат мебуд, агар «Навҳаи бокирадӯхтарони асира», ки яке аз бадардтарин пораи таърихӣ аст, алоҳида номгӯзорӣ карда мешуд. Вале ин боб дар жақони «Ҷилои Ватан» ҷо дода шудааст. Агар дар достон боби жақонии (монолоғии пур аз эҳсоси ботинӣ) «Охирқиссаи Ҷалолӣдини диловар» ҷо дода намешуд, яқин достони пураарзиши мазкур анҷом наёфта мемонд. Ин қисмро шоир баъдтар навишта, дар ҷопи дуҷуми асар - дар китобҳои «Эҳёнома» ва «Зинда бо гудозишҳо» ҷо додааст. Ин қисми асарро мантиқан идомаи боби жақонии «Пирӯзӣ» метавон номид. Чаро? Зеро дар боби «Пирӯзӣ» қаҳрамони асар Темурмалик ба пирӯзии рӯҳӣ расидааст, ки қаҳрамонии ӯро ояндагон идома бахшанд:

*Ватан ҷои бахти ҳамон ҷонфидост,
Ки ӯро Ватан аввалу интиҳост.
Ва ман ҳам равонам аз ин роҳи нанг,
Само рӯйиӯшеву болиши зи санг...
Агар хунбаҳоям нагирам, яқин
Намирам, намирам, намирам, яқин.
...Ба ин тозафикрӣ табарзин гирифт,
Раҳи лашқари ҳасми бадкин гирифт (3, с. 221).*

Ва ин далерии ӯ бо ҷонфидоии ҷавонмардона барои аз нав зинда кардани рӯҳи Аҷами азизу муқаддас аст, ки лағадмоли суми аспони бегонагон гардидааст. Барои Темурмалики тасвир кардаи шоир ниҳоят як воқеаи набахшиданист, ки замини муқаддаси Аҷам – умедгоҳ ва ҷои шаъну шавкати ориёнии бузургон, фаргоҳи муқаддасоти аҷдодӣ абадан зодбуми поймолшударо бимонад. Ин хел набояд бошад ва бо ҳамин нияти нек Темурмалики Қаҳрамони Халқӣ тоҷик боз табарзин дар даст ба сахни набард мебарояд, ки:

*Аҷам то зи нав наҷми рахшон шавад,
Замини далерону мардон шавад.
Замини ҳаёти ниёкон шавад,
Дили барҳаёти бузургон шавад.*

Ва дар пораи жакони «Косаи навбат», шоир, ки дар замони дахшатбори ҷанг бар фашизми Германия ба дунё омадааст, аз қахрамони Темурмалик ибрат гирифта, худ ба сахни набард мебарояд ва ӯ ивазкунандаи қахрамони ду ҳолат – муборизаи муқаддас ба рағми дахшати чингизӣ ва ҷанг бар фашизми Германия мешавад:

*Ба худ кардам андешае баъд аз ин,
Ки эмин набошад зи душман замин.
Ва бояд ки ман ҳам камонвар шавам,
Паи ҳифзи озодӣ аскар шавам.
Ки мирам, бимирам чу Темурмалик,
Қасосам бигирам чу Темурмалик (3, с. 225).*

Ба ҳамин тариқ қисми аввали дoston бо сарбози Ватан шудани шоир бо нияти корномаи муқаддаси Темурмаликро дар асри XX идома бахшидан, сипоҳии некманишии озодии кишвар шудан ба охир мерасад, ки ин ифодагари рӯҳи зиндаи Темурмалики Хучандӣ барин зиндамондагони бо нангу номи миллат мешавад ва побарҷо будани муборизаҳои ному нангу шаъну шонро барои ояндаи Ватан инъикос менамояд, ки ин ҳам пирӯзии рӯҳӣ аст.

Боби дуҷоми асар «Охирқиссаи Ҷалолиддини диловар» бошад, амалияи пирӯзиест, ки онро ҳамрикоби Темурмалик – Ҷалолиддини диловар бо барқарор кардани давлате дар муқобили чингизӣ парчамбардор мегардад. Ва дар ин қисми дoston пораҳои чигарсӯзи маънибор кам нестанд, ки шоир ба насли ориёнажоди худ ҳамчун панд ва идомаи муборизаҳои муқаддас ба ёдгор мемонад. Ва бубинед, барои сарзамини истиқлол аз даст дода чи тасвирҳои пуртаъсирро чун ашки сӯзон барои бедории миллат рӯи дафтар мерезад:

*Чи чора, ки бошад дар ин хокбум,
Гузаргоҳи қисмат нур аз роҳгум.*

*...Ва дар хонаи худ гадо нест кам,
Саҳопешаи бенаво нест кам
Ҳирадмарди бемуттако нест кам.
Ҷаҳонгири бе теғу тиру камон,
Тавонмарди бедасту по нест кам
Аз ин норавотар раво нест кам.*

*Чи чора, ба даргоҳи боби худаи,
Таҳи шӯълаи офтоби худаи,
Гадой кунад нону оби худаи,
Шаробу кабобу... китоби худаи (3, с.226-227).*

Бале, нидо аз таърихи сарнавишт меояд, ки ин миллат истиқлоли худро чун обу ҳаво, ки ба инсоният зарур аст, бояд парастор ва ҳурматгузор бошад. Истиқлол ҳам нафаси озодист, ки инсон бе он вучуд наметавонад дошт ва бошад, ҳам шахсиятест, ки аз ҳуқуқҳои озодии инсонии худ маҳрум, бе фарру шукӯҳи ватандорӣ худ, бе обу шаробу офтоб, бе китобу дафтари аҷод... ва ниҳоят бе забони худ, як музтармондаи бенавои дару даргоҳи таърих. Аз ин рӯ талошҳои устод Ҳакназарро дар замони Шӯравӣ бо ин дoston барои расидан ба худшиносию ҳудогоҳӣ, озодагӣю озодандешӣ, такони ботинӣ барои шинохти миллат ва ҳушдори ӯ аз вуқооти дунёи абарқудратон, барои ғояи бузургдошти истиқлол, озодии озодазодагон, ба тоза-

андешӣ роҳнамун сохтани миллат ва ҳоказо кӯшиши умедбахш баҳри баёни афкори тоза ва пайдо кардани рӯҳи эҳёгарона донистем.

Ин ҳам мусаллам аст, ки орзуи истиқлолпарваронаи шоир бо он эҳёе, ки дар ботин онро бо хуни дил об дода, ба самар расонидани мешуд, бо эълони Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон 9 сентябри соли 1991 амалӣ гардид.

Ба ин монанд ғояҳоро дар нуктаҳои бо боварию эътимод ва қавирӯҳона баён доштаи шоир дар достони «Эҳёнома», барои мавқеъшиносию худогоҳии миллат дар замони нав, бо хушдорҳои ӯ аз пешомадҳои нохуш метавон як падидаи ҳақиқати ғайриоддӣ дар он рӯзгорон ба қалам дод.

*Агар нест бар ҷо каси ҳушманд,
Нагардад кас аз миллате арҷманд (3, с.234).*

ХУЧАНД – САҲНАГОҲИ НОМУ НАНГ

Дар достон Хучанд ҳамчун саҳнагоҳи ному нишону нангу номуси миллати тоҷик ба сифатҳои бузургии дарёи Сиру Вахш ба назар хеле ҷолиб ҷилва мекунад ва ҳамчун як гӯшаи Ватан ба дил меҳр меафзояд.

Аз баёни ин номи шаҳри қадимии ориёӣ рӯҳи шоирро як ҳаяҷони муқаддас фаро мегирад, ки амиқияти ин эҳсос тору пуд ва банд – банди асари мазкурро лабрезии меҳру муҳаббат ва самимият кардааст. Хучанди азиз – ин гӯшаи биҳиштосои сарзамини ориёӣ, ба қавли устод Ҳакназар, модари шаҳрҳои олам аст – чун Балху Бухоро ва Самарқанд...

Дар хусни матлаи достон (дебоча) комилан дили нарму пур аз меҳру муҳаббати устод Ҳакназар сафорез аст, ки он дар ҳамчавории ду дарёи бузург – Вахшу Сайхун – ва Ому, ки дар як баҳр мерезанд – бо бузургияти ду шахси таърихӣ Камоли Хучандию Шохини Кӯлобӣ- рамзеро тантана мебахшанд, ки далолати ваҳдат ва дӯстию бародарии як сарзамини ориёӣ мебошад, худро болида эҳсос мекунад:

*Бари ту чу дарёи Ваҳшам равон,
Тавони манию туроам тавон...*

*Ба дарёю бар дашту бар кӯҳи тал
Зи ман зинда бинӣ замини Хутал (3, с. 197).*

Дар сар то сари достон дили нарм ва ҳама инсониятро ба некӣ фарогири шоир як хатти зебою сабзро, бо сабзии ниятҳои хайровар ҷило медиҳад, ки ин баёнро доктори илми филология, профессор Абдунабӣ Сатторзода хеле амиқ ба қалам додааст: «Ҳакназар бино ба гуфтааш «Нусхаи офтоб», «Мӯҳраи меҳр» ва аз аҳли «садоқат буда, ҳамеша дар бар, «қачқули вафо», бо ин мақому мартабаи басо нодир, ба ин «Тахти султони», «Зи шеърӯ меҳри дил» мушарраф гардидааст.

Шоир шеърашро «шеъри нарм» номидааст, ман ба ин гуфта сифати «гарм»-ро низ ҳамроҳ карданам. Шеъри ӯ шеъри якдаст ва ҳамвор аст, мисли оби ҷӯйборони зодгоҳаш, ки аз канори хонандонаш равон аст...» (5).

Ин сатрҳоро хонда ман бори дигар ба гирумони достони «Эҳёнома» бо чашми дил нигаристам, аз достон бӯи дили зинда мутаассиркунанда бармеҳост ва ман эҳсос мекардам, ки шоир бо ҳамин дили саршори меҳр ба авроқи амвоҷи Сайхун менигарад ва Шаҳкитоби амвоҷи Сайхунро чун varaқҳои таърихи инсонӣ varaқгардон мекунад. «Ман онро (Шаҳкитоби таърих -Ҳ.Р.) бо панҷаи хаёл кушоям», меғӯяд шоиру бо даҳшати гузашта рӯ ба рӯ меояд:

«Ох!... Ана авроқи хунолуди таърих ва акси харобазори куҳандизи Хучанд! Панҷаи сиёҳи тақдир, нафаси хуношоми Чингиз! Нишони ваҳшонияти Одам!»...

Аз ин ҷо ручӯи дигари шоир оғоз мегирад, ки хаёли касро ба харобазоре оташсӯзи Хучанд мебарад ва ин манзара пеши рӯ меояд:

«...Ҳанӯз дар алангаи оташбозиҳои таърих рӯҳи Чингизи хунхор чун дарранда дар сарири хуннишон ништааст зинда!.. Писарони Чингиз зиндаанд ва хидматгузори Аҳримани Ҷанганд!»... (5).

Худ аз худ маълум аст, ки ба сари Хучанди азиз аз оғози даҳшатбор чи муд-хишиест, ки боли сиёҳи андӯҳ мекушояд. Аз ҷумла суханшиноси маъруфи тоҷик Абдурахмон Абдуманонов дар боби асари «Эҳёнома» дар мақолаи «Суруши таърих» чунин менависад: «Ҳар даврони инкишофи адабиёт мавзӯҳои марказиву асоси худро дорад, ки дар заминаи ихтизооти маънавии мардум ба миён меояд... Таҷрибаи таърих барои ҳамаҷониба ва хубтар шинохтани худ ва халқ ёрмандӣ мекунад, пояҳои миллии ахлоқи ҷомеа, маънавияти мардумро устувортар мегардонад, ҳофизаи таърихии халқро сайқал медиҳад. Осори мансуру манзуми хурду калони таърихмавзӯе, ки дар ду даҳсолаи охир аз ҷониби Сотим Улуғзода, Мӯъмин Қаноат, Лоик, Бозор, Гулрухсор ва дигар адибонамон тавлид гардиданд, бидуни ҳеҷ шубҳа дар тарбияи ҳисси худогоҳии халқ хидмати бузурге ба ҷо овардаанд ва дар ташаккули савияи кунунии ҷомеаи мо нақши равшан гузоштанд.

Достони «Эҳёнома»-и шоири шинохтаи тоҷик Ҳақназар Ғоиб ба идомиоти ҳамон силсилаи осори таърихмавзӯ тааллуқ доранд... Хаёлотӣ ӯ гоҳ ба асри сездах меравад ва гоҳ ба асри бист мекуҷад. Гоҳ чингизӣро «Нишони барбарияти одам» менамаду гоҳи дигар таассуф меҳурад, ки «Хатин ҳанӯз ҳам месӯзад».

Шоир аз таърих, аз хуношомиву турктозиҳои Чингиз ва писараш Тӯлӣ ёд мекунад, аммо нидову хитобаҳои пурэхсосӣ ӯ ҳадду садҳои замони мешиканад ва гӯшу ҳуши имрӯзӣро тасхир менамояд» (4).

Нуктаи дигари муҳиме, ки устод Абдуманнонов баён кардааст, ин характери умумибашарӣ доштани достонро дар бар мегирад. Аз ҷумла ба ин гуфтаҳои ӯ таваҷҷӯҳи хоса меояд: «Андешаҳои перомони таърихи гузаштаю имрӯз (баёнёфта – Ҳ.Р) ҳама ба як нияту мақсади Олӣ - ба азиздошту парастии инсон равона шудааст» (4).

Темурмалик дар ин асар чун таҷассуми қувваи бузурги солими халқ, чун «Рӯҳи волои бузургон» арзи вучуд намуда, суханонаш ба ҳайси хитобаву пандномае садо медиҳанд, ки мардумро ба ҳифзи нангу номус ва марзу буми хеш даъват ва ҳидоят менамояд».

Ба ин гуфтаҳои ҷолиб диққат дода, бори дигар эҳсос мекунам, ки Хучанд як сарзамини дӯстдоштанист ва Темурмалик ҳамчун Ватанпараст ҳеҷ дида наметавонист, ки аз пой қадами номуборак диёраш помол гардад. Ӯ, ки ҷонпайванди Хучанди азиз аст, фаро омадани сели азими балодаркашро ба сарзамин эҳсос мекунад ва диловармардони бо нангу номи Хучанд ва сарзаминро огоҳ мекунад ки:

*Мугул бо сипоҳи гарон омадаст,
Калонгиру сарду дамон омадаст.
Малах, гӯй, аз осмон омадаст,
Паи хӯрдани барги ҷон омадаст.*

*Фақат барқи тегат ҷазояи диҳад,
Сари чун ситегат ҷазояи диҳад...
Хурӯшу ситезат ҷазояи диҳад,
Нигаҳҳои тезат ҷазояи диҳад.*

*Бимирад зи ҳар комёбат адӯ,
Хунук мехӯрад з-офтобат адӯ.*

Устод Ҳақназар дар ин пораи шеърӣ маҳорати баланди суханварӣ зоҳир карда, аз беҳтарин шакли мумкини ифодаҳои пурмаъно истифода кардааст. Таъбирҳои ҷазо додан ба «барқи тег», «сари чун ситег», «хурӯшу ситез», «нигаҳҳои тез» ҳама бо як мароми муқаддас – дар муқобили душман устувор буданро таҷассум менамояд. Ибораҳои рехтаи «омадани малах» барои хурдани «барги ҷон» ва «хунук хурдани адӯ аз офтоб»-и пирӯзии соҳибмулкони тарзи тозаи тасвир аст.

Ва шоир бо ҳамин тозаафкорӣ аз номи Темурмалики Хучандӣ миллати тоҷикро ба ваҳдат даъват намуда бо қавийати ирода китоб мекунад:

*Азизон!
Чу Ораш камонвар шавед,
Чу як барқи паррон пурозар шавед,
Ба ҳам ёру ҷону бародар шавед.
Чу як мушт рағми ситамгар шавед
Чу як Шамс гашта зи нури вафо.
Паноҳандаи мулки Ховар шавед,
Бало бар сари хасми пуришар шавед!*

Ҷонсӯзгарии ҳолат лаҳзаест, ки Темурмалик аз ночорӣ тарки Хучанди азизаш менамояд. Дар ин ҷо маҳорати шоир дар тасвирнигорӣ ва баёни ҳолатҳои бадбахтонаи фироқ ба маротиб меафзояд ва хомаи гирёни ӯ аз ашки ҳарфҳои хунолуд ба ин тарз резон мешавад. «Хучанд харобазор асту бунёди Темурмалик хуншор. Чора бечора аст ин ҷою тасалло бе дасту по»... Темурмалик бо нигоҳи ҳасратбор нидо дардод:

*Сари Шеди гардун ба чанг омада,
Бадо ҳоли Ховар ба танг омада.
Чу як ширмоҳӣ маҳи осмон,*

*Дарего, ба коми наҳанг омада.
Дарего, ки чархи сиёҳи мазанг
Фурӯ бар замин ҳамчу санг омада.*

*Ба дунё қавоқи ҳаво хунчакон,
Ҳама ҷо, ҳама дидаҳо хунчакон,
Нигоҳи заминро само хунчакон.*

*Бишуд тар ба хун даштӣ ҳомун ҳама,
Бишуд сели хун оби Чайхун ҳама,
Бишуд зиндагӣ гарқои хун ҳама.*

*Хучандам, аё модари ҷони ман!
Муҳаббатгаҳи ёру тифлони ман!
Қадамгоҳи поки ниёғони ман!*

*Зи ту меравам, гам рафиқи ман аст
Ҳама ранҷи олам рафиқи ман аст,
Дили нур зи мотам рафиқи ман аст.*

*Чӣ чора? Адуят кунун беҳад аст,
Саропои ту нур зи чашими бад аст.
Зи душман батар аз паи қасди ту
Разилу хушомадгарони дад аст...*

*Зи худ шуд гулобат, Хучанди азиз,
Шаробу каботат, Хучанди азиз,
Нишаст офтобат, Хучанди азиз! (3, с. 207)*

Темурмалик, ки як мучассамаи меҳру вафо барои Хучанд ва сарзамини тоҷик аст, ҳамеша рағми хиёнаткушии хиёнаткорӣ теғи интиқоми рахшон дорад. ӯ Аҳмади Хучандии хиёнаткорро бо дигар хиёнаткорон сар зада, ҷилои Ватан мекунад, вале ҳечгоҳ аз сахнагоҳи муборизаи муқаддас рӯ наметобад. Ва ҳамеша хиёнаткорони Ватанро бо нафрат пеши рӯ меорад...

*Дареги Ватан бо қасони дадаш,
Ки ман қушта будам бисе Аҳмадаш*
Шавад тоза то аз дурӯ сарҳадаш.*

*Вале тухми хайли хиёнатгарон
Бисабзад зи нав аз кадомин макон?
Ки то ҷоми роҳат бинӯшианд хеи,
Ба қадри фулӯсе фурӯшианд хеи.*

*Расад дасташон, бо ҳамин қадри нарх
Фурӯшианд шодон замин то ба чарх.
Чунон чаптагардон кунанд ин ҷаҳон,
Гуморӣ, ки бошанд худ ҷовидон,
Дареги замону чунин ноқасон!!!*

*Ва буд аз чунин зумра Хоразмиоҳ,
(Илоҳо шавад дӯзахаи сарпаноҳ),
Ки худ бармаҳал дар гами ҷон бимонд,
Ҳама халқро бесарбон бимонд (3, с. 217).*

Мақсади олий ва охири Темурмалик ба Ватан мероси мардонагӣ боқӣ гузаштан аст, ки ба эътимоди комил ин орзуҳои офтобии ӯ дар сухани шоир ҷомаи амал пӯшидааст:

*Бихоҳам, ки субҳе чу Шамси саҳар
Шавам дар нигоҳи Ватан шӯълавар,
Ки бар зикри номи ман авлоди ман
Бихезад чу як тан ба ҳифзи ВАТАН!*

Ва хотимаи сухан мецоҳам ин бошад, ки мегӯям:

* Аҳмади Хучандӣ, ки бо хиёнати ӯ дарвозаҳои Хучанд ба рӯи чингизиён кушода шуданд

«Хучанди дар орзуи Темурмалик он рӯзхо харобазор имрӯз ободу шукуфазор шудааст – ва тоҷику тоҷикистониён низ ба ваҳдат расидаанд ва зидди ҳар як бадхоҳ ин хитобаи шоир фарзанди диловари диёрро бо сари баланд, бо ёди ҷонфидои Хучанди азиз – Темурмалики қаҳрамони халқи тоҷик- бо якмаромӣ бо болу пари суҳан болу пари парвоз мебахшанд:

*Ки бар зикри номи ман авлоди ман
Бихезад чу як тан ба ҳифзи Ватан.*

Пайнавишт:

1. Абдуманнонов А. Суруши таърих// Адабиёт ва санъат. – 1989. - № 42.
2. Goib, Khaknazar. Тоҷи офтоб. – Душанбе: Ирфон, 1989.
3. Goib, Khaknazar. Чашми саҳар. – Душанбе: Адиб, 1991.
4. Goib, Khaknazar. Эҳёнома. – Душанбе: Адиб, 1991.
5. Sattorzoda A. Тоҷик ва тоҷи суҳан. – Душанбе: Адиб, 2013. -400 с.

Reference Literature:

1. Goib, Khaknazar. Sunny Crown. –Dushanbe: Irfon, 1989.
2. Goib, Khaknazar. Renaissance. – Dushanbe: Adib, 1991.
3. Goib, Khaknazar. Living in Sorrows. –Dushanbe: Adib, 2004.
4. Abdumannonov A. Bulletin of History // Literature and Art. – 1989, #42.
5. Sattorzoda A. Tajik Language and Tajik Word. – Dushanbe: Adib, 2013. -400 pp.